

РОЛЬ ПРОЦЕСУ УНІФІКАЦІЇ У НАЦІОНАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ

Однією зі значущих проблем сучасного розвитку суспільних відносин є впорядкування законодавства як одне з основних завдань на шляху до побудови правової держави.

Закономірності переходу від тоталітаризму до демократії, проголошення незалежності України, необхідність законодавчого забезпечення суспільних перетворень у країні започаткували кардинальне реформування правової системи у плані запровадження конституційних принципів демократії, гуманізму, свободи і справедливості, політичного, економічного й ідеологічного плюралізму. Цілком природньо, що зроблено це було (і здійснюється зараз) через законотворчий процес і національне законодавство [7, с. 4].

Метою даної статті є визначення ролі процесу уніфікації в національному законодавстві.

Визначальною метою розвитку законодавства України є розбудова громадянського суспільства й правової держави де вищою цінністю виступала б людина, реально забезпечені, гарантовані та захищені її права та свободи. З одного боку — це загально-соціальна і політична проблема, оскільки розвиток правової системи України залежить від взаємодії економічної, політичної та інших складових суспільства, спрямованості і перспектив перехідного періоду, від політичної волі та відповідних політичних рішень, процесу їх реалізації. З іншого боку — це спеціально-правова проблема, яка передбачає у своєму вирішенні вдосконалення діяльності законодавчого органу, підвищення якості законів, внутрішньої узгодженості вітчизняного законодавства, послідовну гармонізацію норм європейського, міжнародного права та національного законодавства [7, с. 4].

На даний момент часу українське законодавство є очевидно недосконалим, воно розвивається доволі хаотично, залежно від політичної кон'юнктури, є значною мірою невпорядкованим, суперечливим, складним і подекуди неможливим для реалізації. Спостерігається ігнорування правил законодавчої техніки, порушення принципу розподілу влад, інших демократичних принципів. Внаслідок цього суттєво знижується ефективність регулювання суспільних відносин, послаблюється стан законності і рівень правопорядку в країні, задекларовані численні права і свободи людини і громадянина залишаються в Україні слабозахищеними. Це змушує проаналізувати теоретичні та деякі історичні аспекти розуміння національного законодавства як явища сучасної правової дійсності, показати його роль як чинника суспільних перетворень, спробувати досягнути суперечливу історію розвитку законодавства, а також його природу як результату процесу демократизації суспільства [7, с. 4-5].

Проблема ефективності законодавства — його результативність може і повинна розглядатися під кількома кутами зору та в декількох площинах. Слід враховувати так званий внутрішній (національний аспект) та аспект зовнішній, навіть зовнішньо інтеграційний, пов'язаний з імплементацією міжнародних стандартів у законодавство України. Безумовно має враховуватися той аспект розгляду, що ефективність законодавства може визначатися як його дієвість у загальнотеоретичному аспекті та стосовно кожної галузі, де відповідатиме певним конкретним завданням сьогодення, нагальним потребам практики [1, с. 136].

Велику роль в упорядкуванні як національного так і міжнародного права відіграє уніфікація.

У міжнародному приватному праві уніфікація означає процес створення у різних державах однакових загальнообов'язкових правових норм для двох чи більше держав, а також забезпечення їх однакового тлумачення і застосування. Мета уніфікації — усунути колізії, розходження між національними правовими актами, які перешкоджають розвитку відносин у міжнародному приватному праві.

На проблемах сучасного законодавства України зосереджує увагу Ю. Шемшученко, який до основних недоліків законодавства відносить його безсистемний розвиток; суперечливість; стан неврегульованості багатьох суспільних відносин; факт диспропорції у співвідношенні між законами і підзаконними актами на користь останніх; недостатню наукову обґрунтованість, декларативність та безадресність законодавчих актів; відсутність у цих актах механізмів їх реалізації [8, с. 42].

Уніфікації потребують насамперед галузі й інститути, пов'язані з регулюванням міжнародних зв'язків, а також із станом прав і свобод громадян.

Уніфікація в національному законодавстві, так звана «одностороння уніфікація», як правило відбувається із запозичення іноземного досвіду правотворення для досягнення схожості законодавства кількох держав.

Значною мірою сприяють уніфікації правових норм так звані модельні законодавчі акти, які є рекомендаційними актами з типовими нормами. Вони не обов'язкові для держав, а слугують нормативним орієнтиром для внутрішнього законодавства, тобто втілюючи в своєму законодавстві норми типового (модельного) закону, кожна країна має можливість пристосовувати його положення до своїх потреб.

Не слід зводити поняття уніфікації до вироблення однакових норм, розрахованих на подібні відносини. Процес уніфікації значно ширший, складніший, тому слід говорити про нього як про своєрідну науку узагальнення й єднання структур механізму правової регламентації. Його змістовні витoki формуються у свідомості законодавця як потреба вироблення уніфікованих правових моделей у визначених галузях законодавства. Проводяться порівняння найбільш оптимальних шляхів урегулювання однотипних відносин з урахуванням їх спільних властивостей і якостей як у внутрішньому, так і міжнародному праві. І лише потім розробляються правоположення з конкретних проблем. У цьому полягає суть процесу уніфікації. Але нерідко своє завершення вона отримує у формі технічного оформлення або у вигляді окремого нормативного акта або структурного змісту визначених розділів кодексів, положень, статутів тощо [4, с. 84].

Жодне зближення законодавства неможливе без вивчення особливостей правової системи в тій або іншій країні. Тільки на основі отриманих результатів, що свідчать про розбіжності національних законодавств з певних питань, про їх характер і причини, можуть бути вироблені практичні заходи з уніфікації внутрішньодержавних норм права та принципів. Для того, щоб здійснити уніфікацію потрібно погодити підходи, виробити єдину концепцію, сформувати єдиний правовий погляд на загальні механізми регулювання певних відносин.

Особливістю уніфікації законодавства є те, що вона має фазовий характер, а кожна з фаз має свої особливості і впливає на структурне формування системи законодавства конкретної галузі. Кожна фаза уніфікаційного розвитку характеризує насамперед правову політику держави на певному етапі, а також закріплює єдині форми та методи регулювання найважливіших суспільних відносин. Їх актуальність позначається на інтенсивності утворення уніфікованих приписів і врешті-решт на створенні єдиного галузевого законодавства, що характеризує основні параметри кожної окремої фази (ступінь усупільнення, його рівень, тимчасові межі тощо). Фазовий розвиток пройшли практично всі галузі законодавства. Кількість фаз залежить від складності суспільних відносин, що регулюються, їх важливості для інших соціальних явищ [3, с. 362-363].

Нормативно-правова уніфікація як спосіб створення однакових (уподібнених) нормативно-правових приписів спрямована на забезпечення ефективного правового регулювання, усунення правотворчих деформацій, досягнення цілісності системи джерел права. Вона стає дедалі більш витребуваною у сучасний період стрімкого розвитку суспільних відносин та їх трансформації.

Нормативно-правова уніфікація як складова процесу правотворення дає змогу не лише уподібнювати правила регулювання суспільних відносин, але й угруповувати нормативно-правові приписи у відповідні структурні підрозділи, обмежувати їх надмірну диференціацію.

Водночас передумовою нормативно-правової уніфікації є спеціалізація, що дає змогу диференціювати нормативно-правові приписи відповідно до специфіки предмету правового регулювання. Натомість спеціалізація і уніфікація забезпечують збалансованість та впорядкованість, а відтак і ефективність правового регулювання.

Національна (внутрішньодержавна) нормативно-правова уніфікація переважно є цілеспрямованою і її метою є створення уніфікованого акту. Така уніфікація нормативно-правових приписів, зокрема у процесі кодифікації, веде до створення таких уніфікованих актів, як кодифікаційні акти. І хоча результати нормативно-правової уніфікації можуть об'єктивуватися у конституціях, законах, нормативно-правових прецедентах та інших джерелах права. Все ж найвищий рівень уніфікації простежують у кодексах та інших кодифікованих актах і це відбувається завдяки змістовному переопрацюванню нормативно-правових приписів, пов'язаних спільним предметом регулювання, що містяться у різних джерелах права та об'єднанню їх у єдиному кодифікованому акті, який поряд із цим містить і нові нормативно-правові приписи [2, с. 39].

Аналіз джерел континентального права дає підстави зробити висновки про те, що хоча у частині визначення правових основ взаємодії особи, суспільства та держави провідну роль відіграють конституції, які діють у всіх правових системах цього типу та є головним джерелом у системі джерел права. Проте у кримінальній, кримінально-процесуальній, цивільній, цивільно-процесуальній галузях головні засади регулювання визначають кодекси, а основу інших галузей — формують звичайні закони.

У процесі створення цих актів суб'єкт правотворчості виконує уніфікацію, яка має різний рівень уподібнення нормативно-правових приписів, різні форми їх об'єктивації, але вона є обов'язковою для суб'єктів правовідносин і спрямована на забезпечення ефективного правового регулювання.

У правовій системі України діє понад 15 кодексів, що охоплюють уніфіковані нормативно-правові приписи відповідних інститутів та галузей публічного та приватного, матеріального та процесуального права.

Подібний стан простежують у всіх правових системах континентального права де зазвичай кодифікованими актами регулюються значні сфери суспільних відносин.

Необхідність у внутрішньодержавній нормативно-правовій уніфікації часто виникає у федеративних державах, оскільки поряд із правом суб'єктів федерації функціонує загальнофедеральне право і є потреба в їх розмежуванні. Це завдання покладається на основи законодавства чи конституційно-правовий договір, які містять уніфіковані приписи у межах загальнофедерального права, фіксують єдині принципи регулювання для всіх суб'єктів федерації, забезпечують взаємодію загальнофедерального законодавства та суб'єктів федерації [6, с. 361].

Відповідний рівень уніфікації нормативно-правових приписів мають і закони, особливо у випадках, коли завдяки їм відбувається переопрацювання та уподібнення приписів, що містяться у підзаконних актах.

Отже, нормативно-правова уніфікація у національних правових системах континентального типу є досить витребуваною і має високий рівень. Критеріями її доцільності у сучасних умовах є: ускладнення суспільних відносин, збільшення кількості їх суб'єктів, зближення континентального права із загальним.

Підводячи певні висновки, слід зазначити, що проблема уніфікації національних законодавств є неоднозначною і відповідно методика уніфікації ще тільки обґрунтовується в юридичній літературі, а вчені-правознавці підходять до її вивчення, аналізу та відповідних рекомендацій. Роль процесу уніфікації в національному законодавстві очевидна. Вона допомагає виробленню однакових стандартних правових норм, сприяє зменшенню прогалин та колізій у нормативно-правових актах, гармонізує всю систему національного законодавства. Уніфікація допускає введення в національне право різних держав однакових норм та веде до зближення правових систем.

Використані джерела:

1. *Вступ до теорії правових систем*: [монографія] / [за заг. ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко]. — К.: Юридична думка, 2006. — 432 с.
2. *Монастирський О.* Європейська національна нормативно-правова уніфікація: теоретичні аспекти / О. Монастирський // Вісник Львівського університету. Серія юридична. — 2012. — Випуск 56. — С. 38–43.
3. *Морозова Л.А.* Теория государства и права: [учебник] / Л.А. Морозова. — М.: Эксмо, 2009. — 477 с.
4. *Оніщенко Н.М.* Механізм розвитку національних правових систем як сукупність зовнішньої інтеграційних та внутрішньої національних складових / Н. М. Оніщенко // Право України. — 2009. — № 10. — С. 83–88.
5. *Порівняльне правознавство (теоретико-правове дослідження)*: [монографія] / [за ред. О.В. Зайчука, Н.М. Оніщенко]. — К.: Юридична думка, 2007. — 400 с.
6. *Проблемы общей теории права и государства*: [учебник] / [под общ. ред. В.С. Нерсисянца]. — М.: Норма, 2004. — 832 с.
7. *Пронюк Н.В.* Національне законодавство і його роль в демократичних перетвореннях в Україні: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01 — «теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень» / Н.В. Пронюк. — К., 2004. — 19 с.
8. *Шемшученко Ю.С.* Теоретичні засади концепції розвитку законодавства України / Ю.С. Шемшученко // Концепції розвитку законодавства України: Матеріали науково-практичної конференції (травень 1996 р.). — К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 1996. — С. 42–44.

Невмержицька Н. О. Роль процесу уніфікації у національному законодавстві.

В статті проаналізовано сутність процесу уніфікації та її ролі у національному законодавстві. Показана роль модельних актів, які є рекомендаційними актами з типовими нормами. Досліджується нормативно-правова уніфікація як складова процесу правотворення.

Ключові слова: уніфікація, нормативно-правовий припис, нормативно-правова уніфікація, модельний акт.

Невмержицкая Н. А. Роль процесса унификации в национальном законодательстве.

В статье проанализирована сущность процесса унификации и ее роли в национальном законодательстве. Показанная роль модельных актов, которые являются рекомендательными актами с типичными нормами. Исследуется нормативно правовая унификация как составляющая процесса правотворчества.

Ключевые слова: унификация, нормативно-правовое предписание, нормативно-правовая унификация, модельный акт.

Nevmerzhytska N. Role of process of standardization in a national legislation.

In the article essence of process of standardization and its role is analysed in a national legislation. Rotined role of model acts which are recommendation acts with typical norms. Probed normatively legal standardization, as a constituent of process of pravotvorenniya.

Key words: standardization, normatively legal order, normatively legal standardization, model act.

Рекомендовано до друку кафедрою теорії держави і права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.